

nak terjedve, de eredetileg mindig magános és nem csoportos település megnevezésére szolgáltak. Kétségtelen, hogy a *-falva* típusú nevek a magyarban már abban a korban honosodtak meg, amikor a helynévként is szereplő régi magyar személynévek személynévként már nem voltak használatosak, mert különben valószínűleg a régi helynevek jó része is felvette volna a *-falva* szót, ami azonban nem következett be. Legrégibb személynéveink pedig a *-falva* szóval csak nagyon ritkán és akkor is csak analógikusan alkotnak névösszetételt.

Moór Elemér.

(*Deutscher Auszug*) — Ung. Ortsnamentypen. In den ältesten Zeiten wurden im Ung. die Siedlungen einfach mit einem PN bezeichnet. Später wurde der PN nach Analogie slaw. ON mit der Endung *-i* versehen, die ganz dem slaw. *-ov* entspricht (Verbreitungsgebiet; ganz Ungarn ohne Siebenbürgen.) Seit dem 13. Jh. sind dann auch die den d. Ortsbenennungen entsprechenden Namenkomposita auf *-falva* „sein Dorf“ in Mode gekommen, in jenen Gebieten nämlich, wo im Mittelalter auch Deutsche in grösseren Massen angesiedelt wurden. Deutschen Siedlern ist auch die Verbreitung der Namen auf *-vágása* in Oberungarn zuzuschreiben, welche Namensgenau den d. *-häu*-Namen entsprechen.

Mégegyszer marokverő szavunk tárgyi jelentéséről

Ügylátszik *marokverő* szavunk tárgyi jelentésének magyarázatával sehogyan sem tudunk dülőre jutni. Tárgyi adatok alapján felépített magyarázatomat (NNy. 1935:241–243.) Kovács Gyula próbálja cáfolni (NNy. 1936:60–62.) s arra az eredményre jut, hogy a *marokverő* szóban régi 'csavar, teker' jelentésű *ver* igénk lappang: „Mivel pedig a kévékhez is sodortak a bekötés előtt köteleket, könnyen gondolhatunk arra, hogy a kéve bekötésénél is *verték* a köteleket“. A kévével dolgozó munkást pedig azért hívják *marokverőnek* és nem *kötélverőnek*, mert „a kéve bekötésénél a köteleket ismét meg kell csavarni, hogy *szét ne eresszén*. A munkának ezzel a mozzanatával vívódott át a *kötélverő* szó a *marokverés*-re és a bekötést mondták azután *marokverésnek*“.

Népi mezőgazdálkodásunk munkamenetét figyelemmel kísérve ez a magyarázat több szempontból sebezhető. Nincs arra adatunk, hogy aratásnál a kötéلكészítést *kötélverésnek* neveznék. A szabolesmegyei Ramocsaházán a kötéلكészítés műszava: *kötélvetés*.¹ Ugyanez a Rétközben is.² Orosházán a *kötélverés*

¹ Nyárády M.: Az őszi rozs termelése Ramocsaházán, Népr. Ért. XXII. 1936:86. — A kazal lekötésére szolgáló szalmaköteleket sem verik, hanem tekerik. (Uo. 92.)

² Kiss L.: Földművelés a Rétközön, Debrecen, 1921. 21. old.

szót akkor használják, ha kenderkócból készítenek hosszabb kötelet: istrángot, kötőféket. Aratásnál csak *kötelet vetnek*, — *vessetek kötelet* mondják.

A kévék bekötésére szolgáló kötél készítése és a *kötélverés* nem hozható egymással kapcsolatba, mert két különböző eljárásra utalnak. Az előbbinél a kötelet nem sodorják, nem tekerik végig, hanem különböző módon legfeljebb csak a kalászfeknél, a torsnál csavarják meg a kétfelé vett pamatot. A gabonaszálak többi része teljesen lazán áll. Ez az egyszerű és bizonyára régibb eljárás nemcsak nálunk, hanem KeletEurópa más népeinél is szokásos. A románoknál idősebb férfiak készítik a kötelet erre a célra külön meghagyott gabonából, amit rendszeren nyúnek, de ha nagyon hosszú (pl. rozs vagy zab), akkor használják is. Ha valakinek nincsen jó kötélnek való gabonája a szomszédéból húz ki s cserébe a magáéból tesz oda. Harag ezért nem érheti. *Egy kötélhez két marok gabonát vesznek, kalászt kalászhoz tesznek és a kalászoknál összecsavarják.* Ha rövid a gabona, három markot kötnek össze. Gyékénybe, moharba is kötnek, de használnak kötélnek mindenféle giz-gaszt gabonával keverve.³ A bulgárok a kévék bekötésére szolgáló kötelet *Vakarelski* szerint, ha törékeny, túlrett búzából készítik, az egymással szemközt tett kalászokat búzaszállal átcsavarják, ha nem törékeny a búza, a kalászfeket megcsavarják és a pamatot kétfelé veszik.⁴ A baskírok a gabona szalmájából nem sodorják végig a kötelet. Végig sodrott kötelet csak egy fűféléből készítenek.⁵

Nálunk a kötélkészítésnek igen változatos formái vannak, de teljesen végig sodort kötélről a zsúpkötél kivételével, amelyre még visszatérünk, nincs tudomásunk. *Györffy Csavart* és *golyafeje* kötelet említ az Alföldről.⁶ *Nyarády Szabolesból* a *toldott* kötél háromféle készítési módját is leírja (*bakos*, *sodrott* és *torsos* kötél), de a végig megcsavart kötélről nem tesz említést. A *sodrott* és *torsos* kötélnél a kétfelé vett maroknyi rozs összedugott kalászeit, illetve torsát csavarják meg. A *bakos* kötél olyan, mint az alföldi *golyafejes*.⁷ Orosházáról a kötélkészítés következő módozatait jegyeztem fel: 1. Közvetlen ara-

³ *Pamfile, T.*: Agricultura la romăni, București, 1913. 130—132. old.

⁴ *Vakarelski, Kr.*: Vie et moeurs des bulgares de Thrace et d'Asie Mineure, Sofia 1935. 75. old. 84. ábr.

⁵ *dr. Tagán Galimdsán* szíves közlése.

⁶ *Györffy I.*: Takarás és nyomtatás az Alföldön, Népr. Ért. 1928:8.

⁷ *Nyarády M.*: i. m. 86., 96. — A sodrott kötélhez lesz hasonló a hegyhátvidékiek kötele, *Nagy*: A Hegyhát vidék néprajza, Népr. Ért. I. 1900:133.

táskor a rávágott rendből készít kötelet a marokverő. Tövével összedug egy-egy marok levágott búzát, kettőt-hármat csavar rajta, teríti, belerakja a gabonát s a kalászfekkel köti be a kévét. A műveletet gyorsan végzi, hogy el ne hagyja a kaszás. 2. Hajnalban kimennek a búzaföldre, kihúznak egy marok búzát, lábhoz, földhöz csapkodva leverik tövéről a földet, azután kétfelé veszik s a kalásznoknál csomót kötnek rajta. Kévébe rakják s napközben használják fel. 3. A fenti módon előkészített és a kalászok alatt keresztbe tett kötélnek valót a keresztződésnél 10—15 szál búzával körülcsovarják. A körülcsovarásra használt búza két végét, a maradék részt pedig a kötél búzaszálai közé dugják. A negyedik mód az, amit Györffy is említ *csavart* kötél néven. De itt sem végig, hanem csak a kalászfeknel csavarják meg kétszer-háromszor a kötelet.

Az ilyen egyszerű, a fenti kelet-európai eljárásokkal egyező kötélkészítés mellett meg kell említeni a zsúpkötelet Györffy említi, hogy a matyóknál gyakran már télen zsúpból előre elkészítették a kötelet.⁷ Hogy ezt végig sodorták volna, arról nem ír, de nagyon valószínű. A Bodva völgyében még a múlt század végén a kötél az összes gabonaneműekhez zsúpból készült, ma csak az árpát nem kötik saját szalmájába, mert az ilyen kötél nagyon törik. A zsúpkötelet végig megtekerték.⁸ Zsúpkötelet használnak a Balaton mellékén is. A marokszedő a kötelet *szalmakötélcsinálón* tekeri, melyet ott ver a földbe, ahol épen dolgozik.⁹ Sajnos Jankó az eljárást bővebben nem ismerteti. Ezekkel az adatokkal azonban egyáltalán nem hajtjuk Kovács Gyula malmára a vizet, mert ezt a kötélkészítési eljárást bizonyosan a rozstermelő északi és nyugati területekről vettük át. Rozsot használnak kötélnek a nyitrai tótok, ennek a neve 'povrieslo', amely egészen végig megsodrott kötelet jelent.¹⁰ Ilyen kötelet készítenek Keletmagyarországban is.¹¹ Egészen bonyolultan sodrott kötelet használnak a hartai németek.¹² A zsúp-kötél célszerűségét a gyékény-, vessző-, háncs- és gúzs-kötél mellett már a múlt század legelején PETHE¹³ és NAGYVÁTHY¹⁴

^{7a} Györffy I.: A matyók mezőgazdasága, NNy. 1934:6., I. m. Magyarországi Néprajza, II. 215.

⁸ Ezeket az adatokat a Bodva-völgy és Galyaság népi mezőgazdálkodását tárgyaló kéziratot tanulmányomból idézem.

⁹ Jankó J.: A Balaton-melléki lakosság néprajza, Bpest, 1902. 246. old.

¹⁰ Mjartan, J.: Sebedražie. Názrodopisná monografia. Sborúk Matice Slovenskej, Rex. II., 1924. 150. old.

¹¹ Václavěk, A.: Luhačovské Žalasi, 1930. 243. old.

¹² Fél Edit: Harta néprajza, Néprajzi füzetek 2. 32—33. old.

¹³ Pethe F.: Pallérozott mezei gazdaság, I. Sopron, 1805. 662—663. old.

¹⁴ Nagyváthy J.: Magyar practikus természet, Pest, 1821. 117. old.

hangsúlyozzák. Ezt egészen bizonyos, hogy nyugateurópai tapasztalataik alapján teszik, amint általában könyvük erősen visszatükrözi a német mezőgazdasági szakírók és szakmunkák hatását.

Ezek után visszatérhetünk előző magyarázatomhoz. Az ott felhozott adataimat Kovács egyszerűen figyelmen kívül hagyja vagy félremagyarázza. Azt írtam, hogy a Bodva völgyében (Szalonna) a bekötetlen kéve végét sulyokkal megveregették, hogy ne álljanak össze-vissza a gabonaszárak, az Ormányságban ezt a műveletet a jobb karra húzott eszmaszár: a *karvas, tapsolóbőr* segítségével végezték el. Ezeket az adatokat Kovács Gyula a következőkkel cáfolja: „A tarlón pedig a kévét, hogy szebb legyen, nem megveregetik, mint Gunda gondolja, hanem *még húzzák*, azaz a kiálló gabonaszálakat kihúzzák belőle“. A kévék megveregetését nemcsak én „gondolom“, hanem más is állítja. Gónyey (Ébner) írja a Zselicségből, hogy az ottaniak „mint uradalmi aratók szereztek gabonát és búzát, amit sarlóval arattak. Eszmaszárát húztak a karjukra s azzal verték a kéve tövét kerekre“.¹⁵ Ez a művelet tehát nem téveszthető össze a kévéből kiálló gabonaszálak kihúzogatóásával. De megerősít bennünket abban, hogy *marokverő* szavunkat népi mezőgazdálkodásunk egy régi munkamozzanatával; a kévébe tett marok tövének megveregetésével magyarázzuk.

Gunda Béla.

Borzas

A magyar szófejtés történetében számos olyan eset van, amikor a rokon vagy idegen nyelvekhez fordultak kétes értékű egyeztetésekért, pedig oly közel volt a magyarázat: saját nyelvünkben. Ilyen a *borzas* és családja: *borzad, borzaszt*, stb. Budenz a finnben kereste megfelelőjüket, Vámbéry a törökben. Az EtSz. egyiket sem fogadta el, de nem ad helyettük jobbat.

Induljunk ki Calepinus adataiból, melyek közt szavunknak több, ma már elavult jelentése is van: 1. hirsustus — *Borzas, sertés* (484); huspidus, hispidosus — *Borzás* (!), *sertés* (485); 2. impexus — *Borsas* (!), *etseletlen, fűsvetlen* (511); incompetus — *Borzas, esekesseg* (azaz: és ékesség nélkül való baglyas) (522); 3. hirtus — *Borzas, szennyes* (484); sentus — *Borzas, szennies* (968); 4. horridus — *Iszonyú borzas; horride — Iszonyún, borzason; horriditas — Iszonyúság, borzasság* (488). — Pápai

¹⁵ Ébner S.: Adatok a Zselicség tárgyi népraizához, Népr. Ért. 1931. 101.